

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - પ્રથમખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૨

(સમય : બપોરે ૨ થી ૫)

રવિવાર, ૧૦ જુલાઈ, ૨૦૧૬

કુલ ગુણ : ૧૦૦

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં
(✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ -પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં કરવી.

વિભાગ - ૧ : 'બ્રહ્મવિદ્યાના અમૂલ્ય ગ્રંથો' તૃતીય આવૃત્તિ, જૂન - ૨૦૧૩

પ્ર.૧ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓)
નિશાની કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ જ ખરાની નિશાની
કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૩, ૪ (૧૩૩), ૨. ૨, ૩ (૧૪૮) ૩. ૨, ૩, ૪ (૧૪૧-૧૪૨) ૪. ૨, ૩ (૧૨૪-૧૨૫)

પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબનાં ગુણ આપવા નહીં.

૧. તીર્થવાસી રઘુવીરજી મહારાજે વાતો માટે શું કહ્યું છે ? (૮૪)
- જ. આ વાતો તો કરોડો જન્મની કસર ટાળીને સાક્ષાત્ અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ કરાવે તેવી વાતો છે.
૨. ગઢડા પ્ર.૬૧માં મુક્તાનંદ સ્વામી ક્યો પ્રશ્ન પૂછે છે ? (૫૪)
- જ. કામ, ક્રોધ, લોભ તથા ભય એમને યોગે કરીને પણ ધીરજ ડગે નહિ તેનો શો ઉપાય છે ?
૩. વાતોની મહત્તા સમજાવતાં સ્વામીએ પ્રકરણ ૬/૨૧૮ માં શું કહ્યું છે ? (૮૦)
- જ. આ તે કાંઈ વાતું છે ! આ તો અમૃત છે.
૪. મુંડકોપનિષદમાં શૌનક ઋષિ અંગિરા ઋષિને શું પૂછે છે ? (૮)
- જ. મુંડકોપનિષદમાં શૌનક ઋષિ અંગિરા ઋષિને પૂછે છે 'કસ્મિન્નુ ભગવો વિજ્ઞાતે સર્વમિદં વિજ્ઞાતં ભવતિ'.
અથવા મુંડકોપનિષદમાં શૌનક ઋષિ અંગિરા ઋષિને પૂછે છે ' શું જાણવાથી આ બધું જ જાણી શકાય છે.
૫. કોણ કોણ અનાદિ છે ? (૨૦)
- જ. જીવ, માયા, ઈશ્વર, બ્રહ્મ અને પરમેશ્વર (પરબ્રહ્મ) એ સર્વે અનાદિ છે.
૬. વિષય નિર્મૂળ કેમ થાય ? (૧૪૪)
- જ. નિર્મૂળ થયા હોય તેના સંગથી જ્ઞાન થાય, વૈરાગ્ય થાય, વિવેક આવે ને આત્મા ને દેહ જુદા સમજાય તો
નિર્મૂળ થાય.

પ્ર.૩ પ્રમાણ પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : કૌંસમાં આપેલ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ ન લખ્યો હોય તો પણ ગુણ આપવો.

૧. "નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય તોપણ વિષય ન ટળે." (૧૨૦)
- જ. અનેક વયનામૃતોના સારરૂપે કરેલી વાતો (૧૧૮) (૧૩૬)
૨. "કરોડ જન્મ સુધી અંતર્દષ્ટિ કરે ને ન થાય તેટલું એક મહિનામાં થાય એવું આ સમાગમમાં બળ છે."
- જ. સંત થકી કાર્ય જલદી સિધ્ધ થાય (૧૩૬)
૩. "તેમને વેદની તંતી આડી આવે જ નહિ." (૮૩)
- જ. 'વાતો'નો સાક્ષાત્ અનુભવ કરનારાઓના ઉદ્દગારો (૮૨)

૪. “ભગવાનના ભક્તના દોષ વિચારે તો જીવ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે.” (૧૪૦)
 જ. મનુષ્યભાવ કે અભાવ-અવગુણની કચાશ (૧૪૦)
 ૫. “આવી વાતું બીજે ક્યાંય નથી.” (૮૧)
 જ. વાતોની દુર્લભતા (૮૧)
 ૬. “ગમે તેવી ધર્મવાળી સ્ત્રી હોય ને તેને જો પુરુષનો સહવાસ થાય તો એનો પણ ધર્મ રહે જ નહિ.” (૬૭)
 જ. નિઃસંશય, નિર્ણયાત્મક અને સ્પષ્ટ ઉપદેશ (૬૬)
 પ્ર.૪ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (પંદરેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. શ્રીજીમહારાજ : કથાશ્રવણની આસક્તિ (૩૫-૩૬) અથવા
- જ. આધ્યાત્મિક સાધના કરનાર સાધકના જીવનમાં તપ, ત્યાગ, દેહદમન અને સેવા જેવા સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ સાથે ક્યારેક માન, ઈર્ષ્યા, મત્સર જેવા દોષો પણ છુપા વેશે પ્રવેશી જતા હોય છે. તેથી તપ, સંયમ, સેવાની સાથે સાથે જ્ઞાન અને સમજણની પણ એટલી જ આવશ્યકતા રહે છે. સમજણની દૃઢતા માટે કથાશ્રવણ અત્યંત જરૂરી છે. કથાના શબ્દો ભયસ્થાનોથી સાધકને સતત જાગ્રત રાખે છે. તેનામાં શ્રદ્ધા, ધીરજ અને હિંમતનું સતત સિંચન કરે છે, જેથી વિકટ પરિસ્થિતિમાં પણ સાધના મોળી ન પડે. વળી, કથાશ્રવણથી જ જીવનનું ધ્યેય સ્પષ્ટ અને દૃઢ થાય, આત્મા-પરમાત્માના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય, શુદ્ધ ઉપાસના સમજાય, સાધનાના સાચા આદર્શો જાણવા મળે અને તેથી સાધના પણ નિવિઘ્ન અને સુગમ બને. તેથી મહારાજે પણ પોતાના જીવન દ્વારા સાધનાનો આ પાઠ પણ સૌને શીખવ્યો છે. મહારાજને બાળપણથી જ કથા સાંભળવી ગમતી તેવું તેમણે જ વય. મ. ૫૫માં કહ્યું છે. અયોધ્યામાં દરરોજ શાસ્ત્રોના અભ્યાસ અને વાંચનની સાથે સાથે જુદાં જુદાં મંદિરે થતી કથા સાંભળવા પણ તેઓ જતા. સ્વયં જ્ઞાનનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ હોવા છતાં તેઓ અભ્યાસરત અને કથામાં આસક્ત રહ્યા છે. શાસ્ત્રોનાં રહસ્યોને હસ્તામલક નિહાળતા હોવા છતાં તેઓ પરમહંસો કે પ્રાગજી પુરાણી પાસે અવારનવાર શ્રીમદ્ભાગવત, મોક્ષધર્મના અધ્યાયો, વાસુદેવમાહાત્મ્ય વગેરે ગ્રંથોનું વાંચન કરાવીને શ્રવણ કરતા. એક વખત મહારાજે કરિયાણામાં બે માસમાં સાત વખત ભાગવતની સમગ્ર કથાનું પારાયણ પ્રાગજી પુરાણી પાસે કરાવ્યું હતું. એક જ શાસ્ત્રનું પણ આટલી શ્રદ્ધાપૂર્વક શ્રવણ કરવાની આ લીલામાં તેમની કથા પ્રત્યેની અસાધારણ પ્રીતિનાં દર્શન થાય છે. તેમણે પોતાની કથા પ્રત્યેની અતૃપ્ત લગનીની વાત વય. મ. ૪૮માં કરી છે : “અમારે તો ભગવાનની કથા, કીર્તન કે વાર્તા કે ભગવાનનું ધ્યાન એમાંથી કોઈ કાળે મનની તૃપ્તિ થતી જ નથી.” વળી, કથાકીર્તન પ્રત્યે પોતાની પ્રીતિની પરાકાષ્ઠા જણાવતાં તેઓ વય. અં. ૧૩માં કહે છે “ભગવાનનાં કથા-કીર્તનાદિક કરતા હોઈએ ત્યારે તો એવી મસ્તાઈ આવે છે જે ‘જાણીએ દીવાના થઈ જવાશે’, અને જેટલો વિવેક રહે છે તે તો કોઈક ભક્તજનના સમાસને અર્થે રહે છે, પણ મનમાં તો એવી ને એવી જ ખુમારી રહે છે અને ઉપરથી તો લોકોને મળતો વ્યવહાર રાખીએ છીએ.”
૨. વચનામૃત : વિઘ્નોનું સ્પષ્ટ નિરૂપણ(૭૦)
- જ. વિશ્વભરનાં બધાં જ ધાર્મિક ગ્રંથો અને વચનામૃતનો તુલનાત્મક તટસ્થ અભ્યાસ કરનાર કોઈ પણ વ્યક્તિને વચનામૃતની આ વિશેષતા પણ જરૂર નજરે તરી આવશે. વચનામૃતમાં તત્ત્વજ્ઞાનની સાથે સાથે ‘આ કરવું અને આ ન કરવું’, એમ વિધિ-નિષેધનું તો નિરૂપણ કર્યું છે, પણ સાધનામાર્ગનાં અનેક વિઘ્નોની પણ સ્પષ્ટ સમજણ આપી છે. જીવદશાથી માંડીને બ્રહ્મદશા સુધી પહોંચનાર વ્યક્તિને સમગ્ર સાધનાપંથમાં ક્યાં, ક્યારે અને કેવાં વિઘ્નો આવી શકે છે, તેનું શબ્દચિત્ર રજૂ કર્યું છે. એ વિઘ્નોનાં વિવિધ સ્વરૂપોને સમજાવીને તેમાંથી ઊગરવાના ઉપાયો પણ દર્શાવ્યા છે. મહારાજે બાહ્ય કુસંગ, સત્સંગનો કુસંગ, આંતરિક કુસંગ ઓળખાવીને તેનાથી બચતા રહેવા, દૂર રહેવા આગ્રહપૂર્વક જણાવ્યું છે. ખાસ કરીને ભગવાન અને સત્પુરુષમાં મનુષ્યભાવ અને ભગવાનના ભક્તોનો અભાવ, અવગુણ કે દ્રોહ સાધનામાર્ગનાં મોટામાં મોટાં વિઘ્નો છે. આ મનુષ્યભાવ કે અભાવ કોને, કેવી રીતે અને શા માટે આવે છે, તે તથા તે ન આવે તે માટેના, અને આવ્યો હોય તો તેને ટાળવાના જુદા જુદા મુમુક્ષુઓની સ્થિતિ અનુસાર જુદા જુદા ઉપાયો મહારાજે બતાવ્યા છે. એવી જ રીતે કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મોહ, મત્સર, ઈર્ષ્યા, અસૂયા, અહંકાર, આશા, તૃષ્ણા, દેહભાવ, વાસના, આસક્તિ,

બરોબરિયાપણું, ભક્તો સાથે રીસ-આંટી કે વૈરભાવ, રાગ-દ્વેષ વગેરે અનેક સ્વભાવો, દોષો, વિકારોનાં સ્વરૂપોનું તથા તેમનાથી ભક્તોને સાધનામાર્ગમાં થતા નુકસાનનું સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આલેખન કર્યું છે. આ સ્વભાવો ક્યાં, ક્યારે, કોને, કેવી રીતે નડી શકે છે અને સાધનામાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરી શકે છે, તેનું પણ નિરૂપણ કરીને તેમાંથી મુક્ત થવા માટે મુમુક્ષુઓની વિભિન્ન પાત્રતા અનુસાર જુદા જુદા ઉપાયો પણ બતાવ્યા છે. વળી, સંતો-ભક્તોએ પણ આ માર્ગ ચાલતાં ક્યાં, કેવાં વિઘ્નો આવે છે તે જણાવીને એમાંથી મુક્ત થવાના ઉપાયો પૂછ્યા છે અને મહારાજે પણ જેમને, જે વખતે, જેની જરૂર હોય તેવા ઉપાયો સૂચવ્યા છે. આમ, મહારાજે વચનામૃતમાં કોઈ પણ મુમુક્ષુને માટે ઉપયોગી એવા નિર્વિઘ્ન સાધનામાર્ગનું અદ્ભૂત માર્ગદર્શન આપ્યું છે.

૩. શ્રીજીમહારાજ સર્વોપરી સર્વાવતારના અવતારી (૧૨૭) અથવા

જ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ શ્રીજીમહારાજ સર્વોપરી સર્વાવતારના અવતારી સર્વકારણના કારણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે, એવી અનેક વાતોમાં સ્પષ્ટતા કરી છે. જેમ કે, “અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ છે ને તે સર્વ બ્રહ્માંડમાં અનંત કોટાનકોટિ ભગવાનની મૂર્તિયું છે. એ સર્વના કારણ સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે, એમ સમજવું.” (સ્વા.વા. ૨/૧૨૩) “ઉપાસના સમજવી જે, કોટાનકોટિ ભગવાનના અવતાર જે શ્રીકૃષ્ણ, રામચંદ્ર, વાસુદેવ, નરનારાયણ ઈત્યાદિક સર્વના કારણ મહારાજ છે.” (સ્વા.વા. ૨/૧૬૮) “જીવની કોટિયું, ઈશ્વરની કોટિયું, બ્રહ્માની પણ કોટિયું ને કોટિયું છે. એ સૌના કારણ તો મહારાજ પોતે, એમ સમજે ત્યારે મજકૂર મળ્યું કહેવાય. ને અનંત કોટિ રામ, અનંત કોટિ કૃષ્ણ, ને અનંત કોટિ અક્ષરમુક્ત એ સર્વના કર્તા, સર્વના આધાર, સર્વના નિયંતા ને સર્વના કારણ મહારાજને સમજે ત્યારે જ્ઞાન થઈ રહ્યું.” (સ્વા.વા. ૬/૨૫૪)

૪. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી : માન- અપમાનમાં એકતા (૮૪-૮૬)

જ. અપમાનમાં બળે નહિ અને સન્માનમાં ચળે નહિ એનું નામ સાધુ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના જીવનમાં આ ગુણ પણ ખૂબ જ સહજ હતો. એમનું સન્માન પણ ભવ્યાતિભવ્ય થયું છે, અને સાથે સાથે ભયંકરમાં ભયંકર અપમાન પણ થયું છે, પરંતુ સ્વામીએ એ બંનેમાં સમતા, સ્થિરતા અને એકતા કેળવી હતી. વસ્તુતઃ તો તેઓ ક્યારેય માન-સન્માનથી ફુલાયા નથી, કે અપમાન, ઉપેક્ષા અને તિરસ્કારથી કરમાયા નથી. એ બંને પરિસ્થિતિમાં તેમની સ્થિતપ્રજ્ઞતાનાં દર્શન થાય છે. શ્રીજીમહારાજના વખતથી જ સંપ્રદાયમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનું માન-સન્માન થયું હતું. ખુદ મહારાજે એમની અનેક વાર અક્ષરબ્રહ્મ તરીકે ઓળખાણ કરાવીને એમનો અદ્વિતીય મહિમા કહ્યો છે. જૂનાગઢ મંદિરના મહંત બનાવ્યા એ પણ એક બહુ જ મોટું સન્માન હતું. શ્રીજીમહારાજ ઉપરાંત ગોપાળાનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી, શુકાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, કૃપાનંદ સ્વામી, ભાયાત્માનંદ સ્વામી જેવા સંપ્રદાયના સંતભ જેવા મોટેરા સંતો પણ સ્વામીની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરતા. શ્રીજીમહારાજની આજ્ઞાથી સંપ્રદાયના આવા અડીખમ સંતો તથા મોટા મોટા હરિભક્તો પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો સમાગમ કરવા જૂનાગઢ જતા અને એમની વાતો સાંભળતા. જૂનાગઢના નવાબ, માણાવદરના કે ખંભાતના નવાબ પણ સ્વામીશ્રીનું સન્માન કરતા. જૂનાગઢથી વરતાલ જતાં-આવતાં વચ્ચેનાં સેંકડો ગામોમાં સ્વામીનું સન્માન થતું. વરતાલથી સંતો-ભક્તો મહેળાવ સુધી આવીને સ્વામીનું સન્માન કરતા અને દબદબાભર્યા સ્વાગત સાથે વરતાલમાં પધરાવતા. સોરઠમાં ગામડે ગામડે સ્વામીનું સન્માન થતું જોઈને, સ્વામી પ્રત્યે સૌનો સમર્પણભાવ જોઈને ખુદ આચાર્ય મહારાજ તથા નિત્યાનંદ સ્વામી તથા શુકાનંદ સ્વામી આદિક આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા હતા. બોચાસણ, વરતાલ તથા અમદાવાદમાં હાથીની અંબાડી પર બેસાડીને સ્વામીનું ભવ્ય સન્માન થયું હતું. ખુદ આચાર્ય રઘુવીરજી મહારાજ, આચાર્ય ભગવત્રસાદજી મહારાજ, આચાર્ય અયોધ્યાપ્રસાદજી મહારાજ પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પ્રત્યે સન્માન, આદર અને પૂજ્યભાવની દૃષ્ટિ રાખતા, એમની વાતો સાંભળતા. આમ, આખા સંપ્રદાયમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો પ્રભાવ અને સદ્ભાવ જબરદસ્ત હતો. આટલાટલા સન્માનમાં પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અહંશૂન્ય અને નમ્ર જ રહ્યા છે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના આવા સન્માનની સાથે સાથે એમનું અપમાન પણ ખૂબ જ થયું છે. સંપ્રદાયેતર લોકો તથા સંપ્રદાયની અંદર રહેલા પણ અહં-મમત્વ, રાગ-દ્વેષ કે ઈર્ષ્યા-અસૂયાથી ખરડાયેલા ત્યાગીઓ કે ગૃહસ્થોએ સ્વામીનું અપમાન કરવામાં કંઈ બાકી રાખ્યું નથી. (૧) જ્યારે ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કૃપાનંદ સ્વામી સાથે જૂના સાવર ગામે આવ્યા, ત્યારે ત્યાંના ઊગા ખુમાણે માર મરાવીને, અપમાન કરીને, સૌ સંતોને ગામ બહાર કાઢી મૂક્યા. એ વખતે સ્વામીએ સ્થિરતા અને સમતાથી આ અપમાન સહન કરીને પણ ઊગા ખુમાણને ત્યાં પુત્રનો જન્મ

થાય એવી પ્રાર્થના કરી હતી. (૨) વરતાલની ભરસામાં બે બે વખત સ્વામીનું ભયંકર અપમાન થયું. આ અપમાનના અનુસંધાનમાં સ્વામીશ્રી બોલેલા કે જેમ છોંતેરાનો મેહ વરસે તેમ શબ્દના કરા પડ્યા. આવા અપમાનમાં પણ સ્વામી તો સ્થિર જ રહ્યા. એમના મનમાં કે ચિત્તમાં લેશમાત્ર ક્ષોભનો એક તરંગ પણ ન ઊઠ્યો કે એમના મુખારવિંદની એક રેખા પણ ન બદલાઈ. આ અપમાન પછી તુરત જ આ અપમાનમાં નિમિત્ત બનનારાઓમાંના એક સાધુ હરિસ્વરૂપદાસને હાર પહેરાવ્યો. આગળ જતાં અદ્ભુતાનંદ સ્વામી, શુકાનંદ સ્વામી, પવિત્રાનંદ સ્વામી વગેરે સંતોએ સ્વામીનું પૂજન કર્યું, ધોતિયાં ઓઢાડ્યાં, સાકરનો પડિયો ભેટ મૂક્યો, પછી સર્વે સદ્ગુરુઓએ હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી, ‘સ્વામી અમારું બોલ્યું માફ કરજો.’ સ્વામી કેવળ હસ્યા, જાણે કે કંઈ જ બન્યું નથી. ખરેખર સ્વામીના જીવનમાં સ્થિતપ્રજ્ઞતાની ઉચ્ચતમ ભૂમિકાનાં દર્શન થાય છે.

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર વિસ્તૃત નોંધ લખો.

(પચીસ થી ત્રીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૦)

નોંધ : જ્યાં પણ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ નંબર આવતા હોય ત્યાં પરીક્ષાર્થીએ તે નંબર ન લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.

૧. વચનામૃતની પ્રમાણભૂતતા : અદ્વિતીય શ્રોતાગણ : હરિભક્તો (૫૦-૫૨)

જ. જેવા પરમહંસો-સંતો-ત્યાગીઓ હતા, એવાં જ ગૃહસ્થ બાઈ-ભાઈ હરિભક્તો હતાં કે જેઓ મહારાજની આજ્ઞા પ્રમાણે સંસારમાં રહ્યાં હતાં પણ જળકમળવત્ સંસારથી નિર્લેપ અને વિરક્ત. શ્રીજીમહારાજના એક પત્રના ઇશારે ૧૮ સદ્ગૃહસ્થો; જેમાંના કેટલાક તો રાજવીઓ હતા, ગરાસદાર હતા, તાલુકેદાર હતા, તેમ છતાં સાપ જેમ કાંચળી ઉતારે તેમ સંસાર ઉતારીને નીકળી ગયા અને દીક્ષા લઈને મહારાજ પાસે આવ્યા. તેમાંના એક અદ્ભુતાનંદ સ્વામી તો એ પત્રના ‘વગેરે’ શબ્દમાં પોતાનો સમાવેશ કરીને લગ્નના માંડવેથી મીંઢળ તોડીને નીકળેલા હતા. એવી જ રીતે જગતના લોકોને વ્યવહારમાં માથાભર ડૂબેલા લાગતા બંધિયાના ડોસાભાઈ પત્રના ઇશારે સાધુ થઈને બેસી ગયેલા. કેવી નિર્લેપ અને વિરક્ત સ્થિતિ હશે આ લોકોની ! પર્વતભાઈ, ગોરધનભાઈ વ્યવહારમાં હતા છતાં ત્રણેય અવસ્થામાં મહારાજની મૂર્તિને અખંડ દેખતા. ગઢડાના દાદાખાયર, બોટાદના સોમલા ખાયર, લોયાના સુરા ખાયર, કારિયાણીના વસ્તા ખાયર, પંચાળાના ઝીણાભાઈ દરબાર, વડતાલના પ્રથમ ડાકુ જેવા અને પછી પરિવર્તિત થયેલા જોબનપગી, રોજકાના કાકાભાઈ, બોચાસણના કાશીદાસ જેવા તન, મન, ધનથી સમર્પિત થયેલા તથા આધ્યાત્મિક ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચેલા વિરક્ત અને નિર્લેપ એવા હજારો ગૃહસ્થો ભક્તો હતા. લાડુબા, જીવુબા, રાજબા, ઝમકુબા, લાધીમા જેવાં હજારો સંસારના રંગથી વિરક્ત અને શ્રીજીના અધ્યાત્મરંગે રંગાયેલાં સ્ત્રી ભક્તો હતાં. જેમના દિલમાં આધ્યાત્મિક સાધના માટે તત્પરતા, ઝંખના અને તીવ્ર ભૂખ હતી; એવા અધ્યાત્મમાર્ગના શુદ્ધ મુમુક્ષુઓને મહારાજે અધ્યાત્મકસાધનાનું માર્ગદર્શન આપ્યું છે. આ જ જન્મે વાસના અને સ્વભાવો ટળી જાય, દેહભાવ ટળી જાય, આત્મભાવ દૃઢ થાય, સ્વસ્વરૂપ અને પરમાત્માસ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન દૃઢ થાય ને છેલ્લો જન્મ થાય તે માટે આ મુમુક્ષુ ભક્તોએ માર્ગદર્શન માંગ્યું છે. અધ્યાત્મપંથે ચાલતાં ચાલતાં જ્યાં કંઈક વિઘ્ન જણાયું તો તેમાંથી ઊગરવાનો સરળ ઉપાય પૂછ્યો છે. ગતિ મંદ પડી જાય તો ગતિ વધારવાની યુક્તિ અને રીત પૂછી છે. રસ્તે ચાલતાં અનેક રસ્તાઓ, અનેક વળાંકો આવ્યા, તો ઊભા રહી, શ્રીહરિને પૂછીને ટૂંકો અને સુગમ રસ્તો મેળવી લીધો છે, કે જેથી ધ્યેય ચૂકી ન જવાય અથવા તો મોટો ચકરાવો ન થાય. સંતો-ભક્તોએ મહારાજના ચીંધેલા માર્ગે ચાલવા ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણ અને અંતઃશત્રુઓ સામે ઝઝૂમીને તેમની સાથે સંઘર્ષ કર્યો છે. સદા જાગ્રત રહીને મથામણ કરી છે. છતાં તેમાં પણ જ્યાં અને જ્યારે અટવાયા, ગૂંચવાયા કે મૂંઝાયા તો ત્યાં અને ત્યારે જ મદદ, માર્ગદર્શન અને પ્રેરણા માટે મહારાજને પ્રાર્થના કરી છે અને મહારાજે પણ તેમને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપ્યું છે. વળી, મહારાજે આપેલ કોઈ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અથવા તો તેમણે કરેલી કોઈ વાતમાં જેને, જ્યારે, જ્યાં અને જે શંકા થઈ, કે તુરત જ તે સામે પ્રશ્નો પૂછીને કે દલીલો કરીને પણ મનનું સમાધાન મેળવીને જ જંપ્યા છે, પણ કોઈ વાત લોલંલોલ માની લીધી નથી. મહારાજ સાથે થયેલા આવા ચર્ચાત્મક સંવાદો તો વચનામૃતમાં ઘણી જગ્યાએ જોવા મળે છે. એ સંવાદો વાંચીએ ત્યારે ખ્યાલ આવે છે કે જ્યાં સુધી પોતાના મનની બધી જ શંકાઓ નિર્મૂળ ન થાય, જ્યાં સુધી મહારાજે કરેલી વાત કે આપેલ કોઈ પ્રશ્નનો ઉત્તર પ્રતીતિકર ન લાગે, અથવા તો શાસ્ત્રોનાં અન્ય વચનો સાથે વિરોધ આવતો હોય, તો તેનું સમાધાન જ્યાં સુધી ન થાય, ત્યાં સુધી પરમહંસો આંખો મીંચીને કેવળ

અંધશ્રદ્ધાથી મહારાજની એ વાતો મૌન થકા સાંભળી રહ્યા નથી, અને એમણે સ્વીકારી પણ નથી. આ રીતે મહારાજના ઉપદેશનો શ્રોતાગણ મૂર્ખ કે મૂઢ ન હતો; પરંતુ આધ્યાત્મિક પ્રગતિને ઝંખતા, સતત સંઘર્ષ અને પ્રામાણિક પુરુષાર્થ કરતા મુમુક્ષુઓનો જનસમુદાય હતો. જો કોઈ અનુભવી વ્યક્તિએ ચીંધેલ રસ્તે ચાલીને સેંકડો અને હજારો મનુષ્યો કેદારનાથ કે બદરિનાથ સરળતાથી પહોંચી શક્યા હોય તો તેમણે બતાવેલો રસ્તો સાચો હોવો જોઈએ; જો કોઈ અનુભવી ડૉક્ટરે કોઈ ગંભીર રોગના નિવારણ માટે આપેલી દવા લેવાથી હજારોના રોગ સમૂળગા ગયા હોય તો તે દવા સાચી હોવી જોઈએ; તેમ જો મહારાજે આપેલા આધ્યાત્મિક માર્ગદર્શન પ્રમાણે વર્તવાથી હજારો સંતો-ગૃહસ્થો દેહ છતાં જ પોતપોતાની જીવદશા ટાળીને, બ્રાહ્મી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરીને જીવનમુક્તિનો અર્થાત્ આત્મા-પરમાત્માના દિવ્ય આનંદનો અનુભવ કરી શક્યા હોય, તો મહારાજે આપેલો ઉપદેશ સંપૂર્ણ યથાર્થ અને પ્રમાણભૂત જ હોય તેમાં લેશમાત્ર શંકાને સ્થાન હોઈ શકે જ નહિ. વચનામૃત ગ્રંથમાં આવા ઉપદેશોનો સંગ્રહ છે, તેથી તે પ્રમાણભૂત છે.

૨. ‘સ્વામીની વાતો’માં દૃષ્ટાંતશૈલીની વિલક્ષણતા (૧૧૨-૧૧૬)

- જ. સ્વામીની વાતોમાં દૃષ્ટાંતશૈલીની પણ એક આગવી વિલક્ષણતા છે. સૌ કોઈ અધ્યાત્મનાં ગૂઢ રહસ્યોને સહજતા અને સરળતાથી સમજી શકે એ માટે, ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પોતાના ઉપદેશમાં દૃષ્ટાંતોનો ઉપયોગ ખૂબ કર્યો છે. દૃષ્ટાંતો કહેવાની એમની શૈલી પણ અનોખી છે. તેમણે જુદા જુદા પ્રકારનાં આખ્યાનો, પ્રસંગો કે દૃષ્ટાંતોને વિવિધ રીતે કહ્યાં છે. ક્યારેક તેમણે પુરાણોનાં સુપ્રસિદ્ધ આખ્યાનો દ્વારા આધ્યાત્મિક સાધનાનો સીધો રસ્તો બતાવ્યો છે. જેમ કે, (૧) “મોટાની આજ્ઞાએ કરીને કરવું, તે તો જેમ ગણપતિએ ગાયત્રી પ્રદક્ષિણા કરી એવું છે. ને મનનું ગમતું કરવું તે તો કાર્તિક સ્વામીની પેઠે પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરવા જેવું છે. માટે આજ્ઞાએ થોડું કરે તોપણ ઘણું થાય છે ને મનગમતું ઝાઝું કરે તોપણ થોડું થાય છે.” (સ્વા.વા. ૨/૨૬) (૨) “પ્રહ્લાદજીએ નારાયણ સાથે ઘણા દિવસ યુદ્ધ કર્યું, પણ ભગવાન જિતાણા નહિ, પછી ભગવાને પ્રહ્લાદને કહ્યું જે, “ એ યુદ્ધે કરીને તો હું જિતાઉં એવો નથી ને મને જીતવાનો ઉપાય તો એ છે જે, જીભે કરીને મારું ભજન કરવું, મનમાં મારું ચિંતવન કરવું, નેત્રમાં મારી મૂર્તિ રાખવી. એ પ્રકારે નિરંતર મારી સ્મૃતિ કરવી.” એમ કહ્યું છે, પછી એવી રીતે પ્રહ્લાદે અભ્યાસ કર્યો ત્યારે ભગવાન છ માસમાં વશ થઈ ગયા. માટે ભગવાનને રાજી કરવાને અર્થે આ ઉપાય સર્વોપરી છે તે શીખવો.” (સ્વા.વા. ૧/૩) ક્યારેક સ્વામીએ એ વખતના સંતો-ભક્તોનો ઉલ્લેખ કરીને એમના જીવંત પ્રસંગો દ્વારા પણ ઉપદેશ આપ્યો છે. (૩) જેમ કે, ચૈતન્યાનંદ સ્વામી કેવા મોટા ? તેને પણ બાળમુકુંદાનંદ સ્વામી મળ્યા ત્યારે જ સર્વે ખોટ્ય દેખાણી ને પછી મૂકી. તે એવાને પણ રહી જાય તો બીજાને રહે એમાં શું ? માટે મોટા પુરુષનો મન, કર્મ, વચને સમાગમ થયા વિના ખોટ્ય દેખાય નહિ ને ટળે પણ નહિ, એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે.” (સ્વા.વા. ૨/૧૪૦) (૪) “મયારામ ભટ્ટને હાટ માંડવું હતું, તેનું લેખું કરવા બેઠા ત્યાં તો સવાર થઈ ગયું. પછી તો જળ મૂક્યું જે હજી હાટ માંડવું નથી ત્યાં જ નિદ્રા ગઈ તો માંડવું ત્યારે શું થાશે ? માટે એ તો દીર્ઘદર્શી એટલે વિચારીને એ મારગે ન જ ચાલ્યા. (સ્વા.વા. ૬/૮૮) (૫) “પ્રેમાનંદ સ્વામીને મહારાજ રાજી થઈને કહે જે, ‘માગો’ ત્યારે તેમણે માગ્યું જે, ‘તમારી મૂર્તિ અખંડ રહે,’ ત્યારે મહારાજ કહે, ‘એ રાજીપો તો જુદો છે, તે તો તેનાં સાધન કરો તો થાય, તે વિના થાય નહિ.’ (સ્વા.વા. ૨/૭૦) કેટલીક વાર સ્વામીએ પશુ-પક્ષીઓની પણ કેટલીક લાક્ષણિકતાઓનો નિર્દેશ કરીને અધ્યાત્મની વાતો કરી છે. (૬) જેમ કે, “ઘરમાં સાપ હોય તે ઉંદર ખાવા મળતા હોય ત્યાં સુધી ખીજે નહિ, ને ઉંદરને કાઢી મૂકીએ તો ઘરનાં બીજાં સર્વેને કરડી ખાય. તેમ મન તથા ઈન્દ્રિયુંના કહ્યા પ્રમાણે ચાલે તો કજિયો ન થાય ને તેને મરડીને ચાલે તો કજિયો થાય છે.” (સ્વા.વા. ૫/૮૬) (૭) “બકરાંથી તે હાથી સુધી મોટા હોય તે પણ વાડામાં રહે, પણ સિંહ વાડામાં રહે નહિ, તેમ મુમુક્ષુ હોય તે માયાના બંધનમાં રહે નહિ.” (સ્વા.વા. ૫/૧૮૬) (૮) “એક વાર અમે ધોરાજીને પાદર બેઠેલ. ત્યાં ખાતરના ઢગલા પડેલ. પછી એક ખૂંટિયો હતો તે ધોડી ધોડીને માંહીં માથું ખોસીને બે-એક સૂંડલા જેટલી ધૂણ પોતાને માથે નાખે, એમ જીવ-પ્રાણીમાત્ર ધૂણ ચૂંથ્યા વિના રહી શકતાં નથી.” (સ્વા.વા. ૬/૨૪૮) (૯) સ્વામીએ ઘણી વાર અંગ્રેજો અને ફિરંગીઓની કેટલીક વિશિષ્ટ કાર્ય-પદ્ધતિઓનો નિર્દેશ કરીને પણ કોઈક આધ્યાત્મિક સંદેશ આપ્યો છે. જેમ કે, “ફિરંગી નિત્ય કવાયત કરાવે છે તેથી તેના માણસ બહુ ખબડદાર થાય છે, તેમ જે કથાવાર્તા, પ્રશ્ન-ઉત્તર કરવા-સાંભળવાનો અભ્યાસ રાખે તેનો જીવ વૃદ્ધિને પામે ને તેમાં બળ આવે, પણ તે વિના બળ ન આવે ને

જે આળસુ થઈને બેસી રહે તેને શું સમાસ થાય ?” (સ્વા.વા. ૨/૪૮) (૧૦) “ટોપીવાળો(અંગ્રેજ અફસર) મૂંઝાય ત્યારે બંગલામાં જાતો રહે ને ત્યાં જઈને વિચાર કરે, એમ પ્રવૃત્તિમાંથી નિવૃત્તિ પામીને પ્રતિલોમ દષ્ટિ કરીને વિચાર કરવો.” (સ્વા.વા. ૨/૧૮૦) કોઈક વખત સ્વામીએ પ્રકૃતિ, પ્રકૃતિના પદાર્થો અને કુદરતની કેટલીક વાસ્તવિકતા દ્વારા કોઈક સત્ય સમજાવ્યું છે. જેમ કે, (૧૧) “મોટાને સેવ્યા હોય ને તેના ગુણ આવ્યા હોય તેને દેશકાળ ન લાગે, તે કેની પેઠે તો જેમ સૂર્યની આગળ અંધારું ભેળું થઈને જાય, પણ ત્યાં રહેવા પામે નહિ.” (સ્વા.વા. ૧/૬) (૧૨) “આ લોકનો આ જીવને ફેર ચડી ગયો છે. તે વાત સાંભળે ત્યારે જેમ પાણી ઉપર શેવાળમાં લાકડી મારે તે નોખું થઈને પાછું ભેળું થઈ જાય, તેમ આ લોકમાં પાછું ભળી જવાય છે, એવો આ જીવનો ઢાળ છે.” (સ્વા.વા. ૨/૮૭) (૧૩) “જેમ રેતીએ કરીને આ બાવળિયો સોરાઈ ગયો છે, પણ તે લાખ યોજનનો સમુદ્ર ભર્યો છે, તેના જળે કરીને લીલો પલ્લવ થાતો નથી, કેમ જે રેતીએ કરીને સોરાઈ ગયો છે, તેમજ વિષયે કરીને તો જીવ સોરાઈ જાય છે, પણ મીઠા જળના મહાસમુદ્ર જેવો આ સત્સંગ તેમાં રહીને લીલો પલ્લવ થાતો નથી. ને લોક, ભોગ ને આ દેહ તેણે કરીને તો જીવ સોરાઈ ગયા છે, એમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.” (સ્વા.વા. : ૩/૫૮) (૧૪) “પડછાયાને પુગાય નહીં તેમ વિષયનો પાર આવે તેમ નથી. માટે જ્ઞાન થાય ત્યારે સુખ થાય છે.” (સ્વા.વા. ૫/૧૮૦) ક્યારેક સ્વામીએ લૌકિક દૃષ્ટાંત દ્વારા આધ્યાત્મિક રહસ્ય છતું કર્યું છે. જેમ કે, (૧૫) “જેમ જેમ જ્ઞાન થાતું જાય, તેમ તેમ ભગવાનનો મહિમા જણાતો જાય. તે ઉપર દૃષ્ટાંત દીધું જે, એક રબારી ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં હીરો હાથ આવ્યો, તે બકરીની કોટે બાંધ્યો. પછી તે બકરીને વાણિયે લઈને તે હીરો બસે રૂપિયામાં દીધો. તે બસેવાળે હજારમાં દીધો, હજારવાળે દસ હજારમાં દીધો, એમ ને એમ ચડતાં લાખ રૂપિયામાં દીધો. પછી તે લાખવાળે કોઈક શાહુકાર હતો તેની પાસે જઈને કહ્યું જે, ‘આ હીરો તમારે રાખવો છે ?’ ત્યારે શાહુકાર હીરો જોઈને બોલ્યો જે, ‘સો મોટલિયા કરો ને દી ઊગ્યાથી તે આથમ્યા સુધી દ્રવ્ય લઈ જાઓ એટલું તમારું.’ ત્યારે ગામમાં હાહાકાર બોલ્યો જે, શાહુકારે ખજાનો લૂંટાવી દીધો ! પછી તે શાહુકારના બાપે આવીને પૂછ્યું જે, ‘શું જણસ લીધી ?’ ત્યારે કહ્યું જે, ‘આ હીરો લીધો છે.’ ત્યારે તેણે જોઈને કહ્યું જે, ‘મફત પડાવી લીધો, એક દિવસની કમાણી પણ દીધી નહિ !’ ત્યારે જુઓ, સર્વે કરતાં એ શાહુકારને એ હીરાનું જ્ઞાન બહુ કહેવાય, તેમજ ભગવાનના મહિમાનું જાણવું. તે જેમ જેમ ભગવાનના મહિમાનું જ્ઞાન થાતું જાય તેમ તેમ મહિમા વધુ વધુ જણાતો જાય છે.’ તે ઉપર સારંગપુરનું સત્તરમું વચનામૃત વંચાવ્યું.” (સ્વા.વા. ૩/૬૧) (૧૬) “ગરીબ થવાની રીત બતાવી જે, એક ગામમાં બે વાણિયા બે ભાઈ હતા. તે બન્નેની પાસે ચિંતામણિયું બે હતી. તે રાજાને ખબર પડવાથી રાજાએ લશ્કર મોકલી વાણિયાને જીતીને ચિંતામણિ એક ભાઈ પાસેથી લઈ લીધી, પછી બીજો ભાઈ હતો તે ગરીબ થઈ ફાટેલાં ચીંથરાં પહેરી ભેટમાં ચિંતામણિ રાખી માગી ખાતો, ગરીબ થઈને નીકળી ગયો તો ચિંતામણિ રહી. તેમ આપણે ગરીબ થઈને ચિંતામણિ સાચવી રાખવી.” (સ્વા.વા. ૫/૮૪) ક્યારેક સ્વામીએ ધંધાદારી લોકોના વ્યવસાય કે ધંધાની વિશેષતાને આધારે પણ કંઈક સત્ય સમજાવ્યું છે. જેમ કે, (૧૭) “કુંભાર હાંડલાં ઘડે છે તેનું દૃષ્ટાંત : હાંડલાં ઘડતાં માંહીલી તરફ લાગને વાસ્તે ગોલીટો રાખી બાર્યથી ટપલો મારે છે તેમ આપણે ગોલીટાની જગાએ મહિમા સમજવો ને ટપલાની જગાએ સાધન સમજવું.” (સ્વા.વા. ૫/૧૮૫) (૧૮) “જો ગરાસિયો મોટેરો હોય તો પૃથ્વી જ ભેળી કરે, ને વાણિયો મોટેરો હોય તો દ્રવ્ય ભેળું કરે, ને બ્રાહ્મણ મોટેરો હોય તો પુસ્તક ભેળાં કરે, ને રબારી મોટેરો હોય તો ઢોરાં ભેળાં કરે, પણ કોઈએ એકાંતિક સાધુ ન થાય. માટે એમાં કાંઈ માલ નથી.” (સ્વા.વા. ૬/૪૪) (૧૯) “તરગાળો વેશ કાઢે છે તેને મૂર્ખ છે તે સ્ત્રી દેખે છે ને જે ડાહ્યો છે તે પુરુષ દેખે છે, એમ જગત ખોટું છે.” (સ્વા.વા. ૪/૧૨૮) ક્યારેક સ્વામીએ એ વખતમાં સમાજમાં જે પ્રસંગો બન્યા હોય તેનો ઉલ્લેખ કરીને પણ એ દ્વારા કંઈક સંદેશ આપ્યો છે. જેમ કે, (૨૦) “અમદાવાદની લંઘીએ બધા શહેરનો ઈજારો રાખ્યો. તે કૂટી કૂટીને ખાવા પણ નવરી ન થઈ ને ભૂખી ને ભૂખી મરી ગઈ. તેમ આપણે બધાનો ઈજારો રાખવો નહીં.” (સ્વા.વા. ૫/૩૩૪) (૨૧) “ગોંડળમાં વાણિયે હવેલી કરી તે નળિયાં ચડાવ્યાં, ત્યાં ચાળીસ હજાર કોરી થઈ ને ઘરમાં પણ એટલી હતી. પછી એમ ને એમ નવી ઘરેણે મૂકી તે હજી છૂટી નથી ને ખાવા મળ્યું નથી. તેમ આપણે પણ ગોંડળના વાણિયાના જેવું છે, તે આ દેહ ઘરેણે મૂકી છે તે પ્રભુ ભજાતા નથી.” (સ્વા.વા. ૬/૨૮૬) આ રીતે જુદા જુદા દૃષ્ટિકોણથી વિચારીએ તો સ્વામીની વાતોમાં જોવા મળતી દૃષ્ટાંત શૈલીની અનેક વિલક્ષણતાઓ નજરે ચડે છે.

નોંધ :- (૧) પ્રશ્ન: ૬ થી ૮ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ અને પાના નંબર દર્શાવે છે. (૨) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો તે પેપર ઉપર કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરવા માટે પ્રશ્ન નંબર સાથે નોંધ મૂકવી.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં)
(કુલ ગુણ : ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે

૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજે પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્વતા (‘પ્રાગજી ભગત બ્રહ્મવિદ્યાના ગુરુ’ થી ‘વિહારીલાલજી મહારાજ ધામમાં પધાર્યા’ સુધીના જ પ્રસંગો)
 ૧. સારસ્વત અને રઘુવંશનો અભ્યાસ. ૬૪
 ૨. પુરાણી જ્ઞાનવલ્લભદાસજી પાસે દશમ સ્કંધ શીખવાનો ચાલુ રાખ્યો. પોતે ભણે અને સભામાં કથા પણ કરે. ૭૫
 ૩. તમે એને શાસ્ત્રવિદ્યા ભણાવો અને હું બ્રહ્મવિદ્યા ભણાવું. ૭૮
 ૪. પ્રગટની વાતો ઝીલવાની યજ્ઞપુરુષદાસજીની તીવ્ર બ્રહ્મ જિજ્ઞાસાથી વિજ્ઞાનદાસ પાસે એક માસ વાતો સાંભળી સ્વરૂપ નિષ્ઠાની દૃઢતા કરી. ૮૦
 ૫. ભોળાનાથ ભટ્ટ પાસે ‘કારક’નો અભ્યાસ પૂરો કર્યો - બ્રહ્મચારી બાળકૃષ્ણાનંદજી પાસે ‘કિરાત’નો અભ્યાસ કર્યો. ૮૨
 ૬. વડોદરામાં વિદ્યાભ્યાસ રંગાચાર્ય પાસે સિદ્ધાંત કૌમુદી - વડતાલ ગીતા ભાષ્યનો અભ્યાસ - કૌમુદીનો અધૂરો અભ્યાસ ૧૪૮
 ૭. રાજકોટમાં વિદ્યાધ્યયન - સૂત્રભાષ્ય ૧૬૯
 ૮. જીવણરામ પાસે વિદ્યાભ્યાસ : ‘વાહ ગોપાળાનંદ ! વાહ ! તમે જો હોત તો હું સત્સંગી થઈ જાત.’ ૧૮૨
 ૯. બ્રહ્મવિદ્યા પૂરી ભણાવી લીધી છે. હવે બીજાને સુખિયા કરશો. - ભગતજી - શાસ્ત્રીજી મહારાજ ૧૮૮
 ૧૦. વિદ્વતામાં યજ્ઞપુરુષદાસજી ખરેખર અજોડ છે. ૨૦૪
૨. ડુંગર ભક્તના બાળચરિત્રોમાં વ્યક્ત થતું જ્ઞાન (‘દિવ્ય ચરિત્રો’ થી ‘પિતાને ઉપદેશ’ સુધીના જ પ્રસંગો) :
 ૧. એકાદશીને દિવસે અન્ન ખાવું તે માંસ અને મદિરાના આહાર બરાબર છે. શાસ્ત્રોમાંથી સાંભળેલ વાત કરી. ૨૦
 ૨. પિતાશ્રી પાસે શાસ્ત્રોની કથા એક ધ્યાનથી સાંભળતા. ૨૧
 ૩. હું તો મહારાજને ભેળા જ લઈને આવ્યો છું. - અંધારી રાત્રે એકલા ગયેલા ડુંગર ભક્ત પિતાશ્રીને ૨૧
 ૪. ખેતરમાં ગડિયા વાળવાનું પિતા કહેતા તો કહે ભગવાનની વાતો કરો તો ગડિયા વાળું. ૨૨
 ૫. વરતાલ મંદિરના ઓટલે લહિયાના ફેંકેલા કાગળો વાંચતા - મહેળાવ મંદિરમાં આવતા સંતો પાસેથી કથાવાર્તા શીખીને પોતે કથા કરતા. - ભણવામાં પ્રથમ જ કક્ષા મેળવવી. ૨૩
 ૬. મહાભારતની કથા કરી - ગિરધરકૃત રામાયણ કંઠસ્થ ૨૬
 ૭. ભરતજીના ચમત્કારિક આખ્યાનને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખનાર - સંસારમાં અનાશક્તિ રૂપ વૈરાગ્ય દૃઢ કર્યો હતો. ૩૯
 ૮. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી પાસે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ ૩૯-૪૦
 ૯. પિતાને આપેલો ઉપદેશ (વૈરાગ્ય-જ્ઞાન) ૪૩
૩. શાસ્ત્રીજી મહારાજ એટલે અક્ષરપુરુષોત્તમ જ્ઞાનના નીડર પ્રચારક (‘રાજકોટમાં વિદ્યાધ્યયન’ થી ‘વડોદરામાં વચનામૃતની કથા’ સુધીના જ પ્રસંગો)
 ૧. રાજકોટમાં વિદ્યાર્થીઓને ભણાવવાના બહાને અક્ષર પુરુષોત્તમ ઉપાસનાની વાતો ૧૭૦-૧૭૧

૨. અક્ષરપુરુષોત્તમના જ્ઞાનને મૂર્તિમાન બનાવવાની રાજકોટમાં આદરેલી પ્રવૃત્તિ ૧૮૩-૧૮૬
૩. છગનલાલભાઈને ઉપાસનાના સિદ્ધાંતની વાતો અને કૃષ્ણજી મહારાજને ઘેર જવાનું નિયમ આપ્યું. ૧૮૪-૧૮૭
૪. ઊનાની પારાયણમાં સ્વામીશ્રીએ કરેલો ઉપાસનાનો દિગ્વિજય ૨૦૨
૫. ભાવનગરમાં વિદ્વાનોની સભામાં અક્ષર-પુરુષોત્તમના સિદ્ધાંતની વાતો કરી. ૨૦૪
૬. અમદાવાદ ભણતા વિદ્યાર્થીઓને અવારનવાર વાતો કરી શ્રીજી મહારાજ અને સ્વામીની દૃઢ નિષ્ઠા કરાવી. ૨૧૭-૨૧૮
૭. સ્વામી નિર્મળદાસજીને મહારાજ સ્વામીની મૂર્તિઓ પધરાવવાનું વચન લઈ વઢવાણમાં મંદિર કરવામાં સુગમતા કરી આપી. ૨૨૨
૮. અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના આશીર્વાદની સત્યતા. ૨૨૨-૨૨૩
૯. વડોદરામાં વચનામૃતની કથા પારાયણમાં શ્રીજી મહારાજે ઉપદેશેલા અક્ષરપુરુષોત્તમના સિદ્ધાંતના ભાવના વચનામૃતોનું નિરૂપણ ૨૨૪

પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.

૧. વિદ્વાનોમાં શાસ્ત્રીજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠા
(‘વડોદરામાં વિદ્યાભ્યાસ’ થી ‘સ્વામીશ્રી માથે સ્વામિનારાયણના બે હાથ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. ‘ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિંગં ન ચ વયઃ।’ (રંગાચાર્ય) મહીધર શાસ્ત્રીનો પરાજય - ૧૫૨
૨. અસ્મિન્ સંપ્રદાયે એકમેવ। - રંગાચાર્ય ૧૫૬-૧૫૭
૩. ‘શાસ્ત્રી યજ્ઞપુરુષદાસજીને મારા વતી પાંચ દંડવત્ કરી જય સ્વામિનારાયણ કહેશે’ - મારી તે તમામ ખોટ ભાંગી નાખી શાસ્ત્રી કૃષ્ણસ્વરૂપદાસજી ૧૫૮-૧૫૯
૪. શ્રીમન્નિર્ગુણમૂર્તયે..... શાસ્ત્રી કૃષ્ણચરણદાસજીએ કરેલી પૂરતી. ૧૬૧
૨. શાસ્ત્રીજી મહારાજની સેવાભાવના
(‘દિવ્ય મહાભિનિષ્ક્રમણ’ થી ‘યજ્ઞપુરુષદાસજી ભગતજીના કોડીલા લાલ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. વડોદરાના સમૈયામાં વાસણની સેવા - બ્રહ્મચારી દેવાનંદજી સાથે ગામડામાં ફરતાં તમામ પ્રકારની સેવા - સુરત મંદિરમાં કોઠારની સેવામાં ૪૮-૫૧
૨. વિજ્ઞાનાનંદજીની તમામ અંગત સેવાની સાથે ઠાકોરજીની સેવા પણ કાળજી પૂર્વક ૫૫
૩. સુરતના સમૈયામાં સેવાનો લાભ-ઉત્સાહથી દરેક પ્રકારની સેવા ૫૬
૪. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીની અંગત સેવામાં. ૭૩
૩. સ્વસ્વરૂપના ઉદ્ગાતા સ્વામીશ્રી
(‘કાળને બે દિવસ પાછો ઠેલ્યો’ થી ‘બ્રહ્મરૂપ થવાની યાત્રી’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. અમારું વચન રાખવા કાળને બે દિવસ પાછો ઠેલ્યો - સ્વામીશ્રી ઝવેરભાઈને ૪૬૪
૨. અંગોઅંગમાં મહારાજ જ છે, અને મહારાજ જ બોલે છે. ૪૬૫
૩. મહારાજ છેટે જ ક્યાં છે ? સર્વોપરી ભગવાન આજે સ્વામીને વશ વર્તે છે. ૪૬૬
૪. એ માટે તો અમારો જન્મ છે - નાના સાહેબની પ્રાર્થનાના ઉત્તરમાં ૪૮૪
૫. સારંગપુરમાં માધા પટેલને - માધાભાઈ, આ બ્રહ્માંડમાં આ સાધુની શક્તિથી બધું એમનું એમ ચાલે છે. ૫૦૪

પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો.

(પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ, મનનનો ૧ ગુણ. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. ગાંધીજી સાથે મેળાપ (૫૮૬-૫૮૭) પ્રસંગ : ગાંધીજી સાબરમતી આશ્રમમાંથી ઐતિહાસિક પ્રસંગની દાંડીકૂચની રૂપરેખા ઘડતા હતા. તે જ પ્રસંગની વાત સૌ સ્વામીશ્રીના અમદાવાદથી રહુ સુધીના પ્રવાસમાં કરતા હતા. સ્વામીશ્રી કોઈ ભવિષ્યકથન કરશે એ આશાએ સૌ કોઈ તેમને પૂછતા : ‘ગાંધીજી લડત શરૂ કરશે તો

શું પરિણામ આવશે ?” સ્વામીશ્રી કહેતા : ‘પરિણામની આશા ભગવાન ઉપર છોડીને નિષ્કામભાવે ધર્મ-નિયમ રાખી દેશની સેવા થશે તો ભગવાન ભળશે.’ બધાને સ્પષ્ટ જવાબ જોઈતો હતો. પણ સ્વામીશ્રી બ્રહ્મરૂપ કે આત્મારૂપ થવાની વાતના પ્રશ્ન સિવાય બીજી કોઈપણ બાબતમાં સ્પષ્ટ કહેતા નહિ.

મનન : નિષ્કામભાવે ધર્મ-નિયમ રાખી કરેલી જનસેવા કે દેશસેવામાં ભગવાન ભળે છે. સંતોએ રાજકારણથી દૂર જ રહેવું જોઈએ.

૨. **બાવાકું બોલો કિતની દેર હૈ (૫૩૨-૫૩૩) પ્રસંગ :** હરજી ભગતની સ્વતંત્ર પ્રકૃતિ - આખું જીવન ભજન, નિયમ-ધર્મ અને મહારાજની આજ્ઞા જ પાળી. - ‘જાશું ધામે વજાડતા તાળી રે..’ એમ માનતા. - સેવામાં રહેલા પ્રભુ સ્વામીને ઉઠાડી કહ્યું : ‘જાઓ, બાવાકું બોલો કે કિતની દેર હૈ, હમારે ધામમાં જવું છે.’ - સ્વામીશ્રીને સંદેશો પહોંચાડ્યો - સ્વામીશ્રીનો જવાબ : ‘હવે ઝાઝી વાર નથી. તૈયાર થઈ જાઓ.’ - સંત-પાર્ષદોને ભેગા કરી ઘણાં વર્ષોના અનુભવની વાત કરતાં કહ્યું : ‘આ શાસ્ત્રીજી મહારાજમાં ભગવાન અખંડ રહ્યા છે. તેમાં મનુષ્યભાવ લાવશો તો કલ્યાણ નહિ થાય.’ - સ્વામીશ્રી આવતાં જય સ્વામિનારાયણ કહી દેહ મૂકી દીધો.- સુર્વણના રથમાં શ્રીજીમહારાજ અને સાધુ મંડળ સાથે દિવ્ય દેહે બેઠેલા હરજી ભગતના દર્શન ગામમાં ઘણાંને થયાં. મંદિરમાં તપાસ કરતાં હરજી ભગત ધામમાં ગયા હતા.

મનન : ભગવાનના ભક્તને અંત સમય દુષ્કર લાગતો નથી. પોતાને થયેલી પ્રાપ્તિની વાત તેઓ અન્યને કરી સૌને સાચો રાહ બતાવે છે. ભગવાન પોતાના ભક્તને અંત સમયે તેડવા જરૂર આવે છે. તેમની ઈચ્છા હોય તો પ્રતીતિ કરાવે છે.

૩. **કરોડ ધ્યાન કરતાં આ સેવા અધિક છે (૬૦૪) પ્રસંગ :** સારંગપુર મંદિરના કારખાનાનું કાર્ય ચાલતું હતું. સ્વામીશ્રી પધારે ત્યારે તે કાર્યને વેગ મળે. - ધ્યાનમાં બેઠેલા હરિકૃષ્ણદાસ સ્વામીને ધ્યાનમાંથી જગાડીને સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘ઊઠો, કરોડ ધ્યાન કરતાં આ સેવા અધિક છે. અહીં તો આપણે ખીચડી હક કરવી જોઈએ.’ - ‘ખીચડી હક કરવી એટલે શું ?’ - અહીં અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ આપણને ‘વાસુદેવ હરે’ ટાણે જમવા આપે છે. તો તેટલા પૂરતી સેવા આપણે કરીએ તો હકનું જમ્યા ગણાય, નહિ તો અણહકનું ખાધું કહેવાય અને પચે નહિ.’ - હરિકૃષ્ણદાસ સ્વામી મર્મ સમજી ગયા.- નરમ પ્રકૃતિને કારણે કારખાનાના કામમાં ઝાઝું જોડાતા નહિ. એટલે સ્વામીશ્રીએ ટકોર કરી. **મનન :** મંદિરમાં જ્યારે કોઈપણ સેવા ચાલતી હોય તો તેમાં ઉત્સાહપૂર્વક જોડાવવું જોઈએ. સેવા કરીએ તો જ ખીચડી હક કરી કહેવાય.

૪. **રંતિદેવ પ્રગટ થયા (૫૮૨-૫૮૩) પ્રસંગ :** પુરુષોત્તમપુરામાં આશાભાઈ અને ઈશ્વરભાઈએ પોતાની જમીન પર બનાવેલા બંગલામાં છસો મણ કપાસ, સાતસો મણ ચણા, એક હજાર મણ ઘઉં વગેરે ભરેલું હતું. તેમાં આગ લાગવાથી માલસામાન સાથે બંગલો બળીને ભસ્મ થઈ ગયો. ત્યારે સ્વામીશ્રી ત્યાં પધાર્યા.- વાત કરતાં કહ્યું : ‘અમે વિચાર્યું કે સારંગપુર મંદિરની મૂર્તિઓ લેવા માટે તમારી પાસેથી રકમ લઈને જયપુર જઈએ, પણ મહારાજે ખરું વિઘ્ન નાખ્યું.’ - રંતિદેવના આખ્યાનને આપણામાં જ પ્રગટ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. આશાભાઈએ મોતીભાઈને રઢુ શરાફ પાસે મોકલી રકમ મંગાવીને સ્વામીશ્રીને ચરણે ધરી. - ‘આપને માટે આભ અને પાતાળ એક કરવાં હોય તો કરીએ. માટે આ રકમ સ્વીકારી અમારા ઉપર રાજી થાઓ.’ - ‘આવા ટાણે તો જે મોજ આપી શકે તેવા સમર્થ હોય તે માગે અને કાં તો મૂરખ હોય તે માગે. આપે તો શ્રીજીમહારાજને અખંડ ધારી રાખ્યા છે અને તે સ્વરૂપ છો. માટે અમો જો આ વખતે ટાણું ચૂકીએ, તો અમને જે મોજ આપવા આપ પધાર્યા છો, તે ટાણું જાય.’ **મનન :** ભગવાન અને સંત વિપરીત પરિસ્થિતિમાં જ કસોટી કરે છે. તે સમજી શકીએ અને જો તેમને રાજી કરી શકીએ તો તેમના જેવી મોજ પણ કોઈ આપી શકતું નથી.

૫. **પ્રગટ રામજીનું ભજન કરો (૫૨૨-૫૨૩) પ્રસંગ :** ભાયખલામાં રહેતા રામજી શેઠને ઘેર સ્વામીશ્રી પધાર્યા. તે વખતે એક રામાનંદી સાધુ શેઠને ઘેર ઊતર્યા હતા. સ્વામીશ્રી પધાર્યા ત્યારે બાવાજી ‘જે રામજી કી’ જોરજોરથી ભજન કરતા હતા. બાવાજી ભજન બંધ કરે તો સ્વામીશ્રી શેઠને વાત કરી શકે. એક કલાક વીતી ગયો પણ બાવાજી બંધ થયા નહિ. શેઠે તેમને કંઈ કહ્યું નહિ. ત્યારે સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘રામચંદ્ર ભગવાનને આ પૃથ્વી ઉપર પધારે ૨૧ લાખ વર્ષ થઈ ગયાં છે, આજે પ્રગટ રામજી સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે. તેમનું અમે ભજન કરીએ છીએ અને તમે પણ અત્યારે જો એ રામજીનું ભજન કરો તો તમારો અવાજ રામજી જલદી સાંભળશે.’ - બાવાજીનું અંતઃકરણ નિર્મળ થઈ ગયું.- ‘અબ પ્રગટ રામજી કા ભજન કરુંગા.’ -

મનન : પ્રગટ ભોજન વગર ભૂખ ન જાય. તેમ પ્રગટ ભગવાન વગર મોક્ષ પણ ન થાય. માટે જે સમયે

આપણને જે સ્વરૂપે ભગવાનની મૂર્તિ મળી હોય તેનું ધ્યાન-ભજન કરવાથી મોક્ષ થાય છે.

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. પ્રસંગોના ૬ ગુણ અને વ્યક્તિત્વના આલેખનના ૨ ગુણ.

૧. કોઠારી ભીમજીભાઈ (ગઢડાના) ('ગુજરાત તરફ વિદાય' થી 'શુક્રજીના જેવી સિદ્ધદશાવાળા ઝીણા ભગત' સુધીના જ પ્રસંગો) પ્રસંગો : ૧. ગુજરાતના હરિભક્તો મહુવે આવે તો ભગતજીને ભેળા ન થવા દેવા તેવો પત્ર લખ્યો. (૧૨૦)
૨. ગોરધનભાઈ કોઠારીએ પ્રભુદાસ કોઠારીને સ્વામીશ્રીની મદદમાં રાખીને સારંગપુરનો વહીવટ સ્વતંત્ર રીતે કરવાની સત્તા આપી તેથી કોઠારી ભીમજીભાઈને સ્વામીશ્રી માટે વિશેષ દ્વેષ ભાવના બંધાઈ. (૨૦૮-૨૧૦)
૩. 'યજ્ઞપુરુષદાસ સારંગપુરમાં ગેરવહીવટ ચલાવે છે માટે તપાસની જરૂર છે' એવા કાગળો કોઠારી ગોરધનભાઈને લખતા - ૧૯૬૦ના કાર્તિકી સમયે વરતાલમાં કોઠારી ગોરધનભાઈની ગેરહાજરીને કારણે સ્વામીશ્રીની વિરુદ્ધ નિર્ણય લઈ શકાયો નહિ. (૨૨૮)
૪. ચૈત્રી પૂનમના સમયે વરતાલમાં સભામાં સ્વામીએ પટારો ભરી રૂપિયા વઢવાણ મંદિરે પહોંચાડ્યાની વાત ઉપાડી પણ ચાણસદનાં કાળીદાસભાઈએ સ્વામીશ્રીનો પક્ષ લેતાં જ કોઠારી ગોરધનભાઈ 'આ ભીમજી અને સાધુઓનું તૂટ છે' કહીને બહાર નીકળી ગયા અને સાધુઓ અંદરો-અંદર ઝઘડ્યા. (૨૬૧)
૫. બોયાસણમાં મંદિર થયું તેથી કોઠારી ભીમજીભાઈએ કોઠારી ગોરધનભાઈને ઠપકાનો પત્ર લખ્યો 'તમે ગુજરાતમાં વાણિયા દાળ-ભાત ખાનારા, તે તમારી નજર સામે યજ્ઞપુરુષદાસે ગુજરાતમાં મંદિર કરી દીધું અને તમે કાંઈ કરી શક્યા નહિ, પણ જો કાઠિયાવાડમાં આવે તો તેને કાઠિયાવાડના ખમીરની ખબર પડે. (૩૪૮) વ્યક્તિત્વ : ભગતજીના દ્વેષી, સ્વામીશ્રીનો દ્વેષી, સાધુઓની ચડવણીમાં આવી જનાર, સ્વામીશ્રીનાં ઐશ્વર્યને ન સમજનાર, ન સ્વીકારનાર.

૨. કૃષ્ણજી અદા ('પાણીમાં આગ' થી 'ગુજરાત આવો, રોગ મટી જશે' સુધીના જ પ્રસંગો)

પ્રસંગો : ૧. શિક્ષાપત્રીમાં દેશકાળ અનુસારે વર્તવાની મહારાજે રીત બતાવી છે. - અદાશ્રી - સ્વામીશ્રીના

વરતાલ છોડવાના નિર્ણયની પુષ્ટિ કરી.

૨૭૯-૨૮૦

૨. અદાશ્રી લવજી ઠક્કરને : તારો બાપ હવે કરમસદ ગયો છે માટે હવે તારું કંઈ વળશે નહિં.

(પક્ષ - સ્પષ્ટવક્તા)

૨૮૪

૩. શ્રીકૃષ્ણજી અદાની ઈચ્છાથી બોયાસણમાં 'સ્વામીની વાતુ' નું પારાયણ ગોઠવાયું.

૩૩૫

૪. આણંદમાં મંદવાડ અને હરિભક્તોને આપેલું ગુણાતીત સર્વોપરી સુખ

૩૩૭

૫. રાજકોટ આવ્યા બાદ કથા પ્રસંગમાં અદાશ્રી કહેતા 'હવે શુર્ય જ્ઞાન... સેવા કરી.'

૩૩૮

૬. બાળયોગી ઝીણા ભક્તને અદાશ્રીનો પ્રસંગ

૩૫૨-૩૫૫

૭. બાલમુકુંદદાસને અદાશ્રીએ વાતો કરી શાંતિ પમાડી.

૩૫૬

વ્યક્તિત્વ : શિક્ષાપત્રીના અર્થને સમજનારા પ્રસંગ આવે તે પ્રસ્તુત કરી સાચું માર્ગદર્શન આપનારા. ગુણાતીત જ્ઞાનના પ્રવર્તક. મંદવાડમાં પણ દેહની પરવા કર્યા વગર હરિભક્તોને સુખ આપનારા.

વિભાગ - ૩ : 'સ્વામીની વાતો' વીસમી આવૃત્તિ, સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૩

અભ્યાસક્રમની વાતોના ક્રમાંક : પ્રકરણ ૩/૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહીં.

૧. જેટલું અજ્ઞાન છે તેટલું શું છે ? (૧૫/૧૦૪)

૪. જેટલું અજ્ઞાન છે તેટલો જ કુસંગ થાય છે.

૨. કયા પાંચ વચનામૃત સાંભળીને સ્વામી બોલ્યા કે આ વચનામૃત તો જાણે સાંભળ્યાં જ નહોતાં ? (૧૩/૧૦૨)

૪. પ્રથમનું ત્રેવીસ, મધ્યનું ત્રીસ ને પિસ્તાલીસ, ને અમદાવાદનું બીજું ને ત્રીજું વચનામૃત સાંભળીને સ્વામી બોલ્યા

કે આ વચનામૃત તો જાણે સાંભળ્યા જ ન'હોતાં.

૩. કોણે મહારાજને કહ્યું કે સત્સંગ બહુ થયો છે ? (૧/૮૫)

જ. આત્માનંદ સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું કે સત્સંગ બહુ થયો છે.

૪. મહારાજે શેને અર્થે અનંત પ્રકારની વાતુ પ્રવર્તાવી છે ? (૧૭/૧૦૫)

જ. જીવના મોક્ષને અર્થે મહારાજે અનંત પ્રકારની વાતુ પ્રવર્તાવી છે.

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (પાંચેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

૧. સત્શાસ્ત્રના અર્થને અવળા અર્થના કરનારાનું શું થશે ? (૧૬/૧૦૪)

જ. ભગવાનના સ્વરૂપને જે નિરાકાર કહેનારા છે ને જાણનારા છે ને સત્શાસ્ત્રના અર્થને અવળા કરનારા છે, તે તો અનંત જન્મ સુધી ને ત્રેતાયુગમાં દસ હજાર વરસ સુધી ને દ્વાપરયુગમાં હજાર વરસ સુધી ને કળિયુગમાં સો વરસ સુધી એને ગર્ભમાંથી શસ્ત્રે કાપી કાપીને કાઢશે પણ બાળો સાદ કાઢીને રોશે નહિ ને એમ ને એમ અનંત કલ્પ સુધી દુઃખને ભોગવશે, પણ સુખ તો નહિ જ થાય.

૨. વાદી, ફૂલવાદી ને ગારડીના દૃષ્ટાંતે મહારાજનું પરપણું સમજાવો. (૫/૮૭)

જ. વાદી હોય તે તો ગરીબ સાપ હોય તેને ઝાલે, ને ફૂલવાદી હોય તે તો હાથ આવે તો ઝાલે, નહિ તો લૂગડાના છેડાને વળ દઈને મારી નાખે, ને ગારડી હોય તેની આગળ તો ગમે તેવો મણિધર હોય તે પણ ડોલે. દત્તાત્રેય, કપિલ તે તો વાદીને ઠેકાણે છે, તે તો મુમુક્ષુ હોય તેનું કલ્યાણ કરે, ને રામચંદ્ર ને શ્રીકૃષ્ણ તે તો ફૂલવાદીને ઠેકાણે છે, તે તો પોતાનું વચન માને તેનું કલ્યાણ કરે ને ન માને તો તરવારે સમાધાન કરીને કલ્યાણ કરે, ને મહારાજ તો ગારડીને ઠેકાણે છે ને તેમની આગળ તો જીવ, ઈશ્વર, પુરુષ ને અક્ષરાદિક તે સર્વે હાથ જોડીને ઊભા છે.

૩. આ સત્સંગમાં કોણ ક્યારેય સુખિયો થાય નહિ ? (૨૬/૧૧૧)

જ. આ સત્સંગમાં તો અનંત પ્રહલાદ ને અનંત અંબરીષ ને પર્વતભાઈ જેવા અનંત છે, પણ સાધુ સમાગમ વિના જ્ઞાન થાય નહિ; ને જ્ઞાન થયા વિના એવો મહિમા જણાય નહિ; ને મહિમા જાણ્યા વિના સુખિયો થાય નહિ.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા કોઈ પણ બેના દૃષ્ટાંત અથવા પ્રસંગ વર્ણવી તેનો સિદ્ધાંત લખો. (કુલ આઠેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૬)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. દૃષ્ટાંતના ૨ ગુણ, સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ.

૧. લાખ મણ લોઢાનો ગોળો રજ થઈ જાય : (૩/૮૬) દૃષ્ટાંત : તે ધામમાંથી લાખ મણ લોઢાનો ગોળો પડતો મૂકીએ, તે વાને લેરખે ઘસાતો ઘસાતો પૃથ્વી ઉપર આવે ત્યારે રજ ભેળો રજ થઈ જાય, એટલું છેટું છે, પણ જો આંહી અલ્પ જેવો જીવ હોય ને તેને તમે એમ ધારો જે, 'આ જીવ આઠ આવરણ પાર અક્ષરધામમાં જાય,' તો તત્કાળ જાય. સિદ્ધાંત : જેનો સંબંધ થયો હોય તેના જેવા થાય. ભાદરામાં વશરામ સુથારના સંકલ્પે કીડીઓની સદ્ગતિ થઈ ગઈ. અહીં સ્વામી સંબંધનો મહિમા સમજાવે છે.

૨. પૃથ્વીનું વેજુ : (૨૭/૧૧૧) દૃષ્ટાંત : ખરેખર જ્ઞાન થાય તો તે માયાના પેયમાં આવે નહિ, જેમ જળકૂકડીને જળ લોપે નહિ, તેમ એવા પુરુષ માયામાં આવે તોય માયા લોપી શકે નહિ, તથા જેમ જળકાતરણી માછલું છે તે જાળમાં આવે નહિ, કેમ જે બેય કોરે અસ્ત્રા જેવી ધાર હોય તે જાળને કાપીને નીસરી જાય, તેમ એવા સમર્થ પુરુષ હોય તે અનંત જીવને માયા પર કરી મૂકે એવા છે ને તમારે તો આ પૃથ્વીનું વેજું છે, તે શું ? તો આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ ને પ્રત્યક્ષ સંત પ્રગટ વિરાજે છે, એવું તમારું મોટું ભાગ્ય છે. સિદ્ધાંત : વેજું એટલે નિશાન. નિશાન મોટું હોય તો તીર ગમે ત્યાં મારો તો પણ નિશાન ઉપર જ લાગવાનું છે. તેમ આપણું નિશાન આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ ને પ્રત્યક્ષ સંત પ્રગટ વિરાજે છે. એટલે તીર નિશાન પર જ લાગવાનું છે.

૩. તીરમાં લીંબું ખોસ્યું હોય : (૭/૮૮-૮૯) દૃષ્ટાંત : 'જેમ તીરમાં લીંબું ખોસ્યું હોય ને તે તીરને જેમનો કરીએ ને તીરમાં જેમ લીંબું દેખાય, તેમ વૃત્તિમાં ભગવાન રહ્યા છે એટલે તે વૃત્તિ જેમની કરીએ તેમની કોરે ભગવાન દેખાય છે.' સિદ્ધાંત : આપણે પણ સ્વરૂપાનંદ સ્વામીની જેમ મહારાજની મૂર્તિમાં વૃત્તિ જોડી દેવી

જોઈએ. ‘જ્યાં જ્યાં નજર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની..’ ‘હું ને મારો ઠાકર, ઠાકર બેઠા પારણે હું દોરી તાણું અને જગત આખું કાણું.’ જેમ મહારાજમાં જ વૃત્તિ જોડવી જોઈએ.

પ્ર.૧૩નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર અભ્યાસક્રમની ‘સ્વામીની વાતો’નું પ્રમાણ આપી સમજાવો. (આઠથી દસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : (૧) સમજૂતી મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતિ પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. પ્રમાણનો ૧ ગુણ, સમજૂતિનો ૧ ગુણ. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલ સ્વામીની વાત સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતી સ્વામીની વાતમાંથી બીજી કોઈ પણ વાત પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતી હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે પ્રમાણ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક પ્રમાણ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતિ લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. ઉપેન્દ્રાનંદ સ્વામી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પાસે નિષ્કપટપણે વર્ત્યા તો તેમનો કામ દોષ બળી ગયો. (૩૩/૧૧૪)
પ્રમાણ : વિશ્વાસ તો હોય તોપણ નિષ્કપટપણે વર્તાય નહિ, ને નિષ્કપટપણે વર્તે તો જીવ બ્રહ્મરૂપ થયા વિના રહે નહિ. **સમજૂતી :** સત્પુરુષ આગળ કોઈપણ પ્રકારના આવરણ વગર નિષ્કપટ થઈએ તો આપણા સર્વે દોષ ટળી જાય છે. ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જો કાગળના આવરણ જેટલો પણ અંતરાય રાખીએ તો તે આવરણે કરીને જેમ લોખંડનો ડબ્બો સોનાનો થતો નથી. તેમ જીવ બ્રહ્મરૂપ થતો નથી.
૨. ભગતજીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સાઈઠ હજાર રૂપિયાનું વરદાન આપવા લાગ્યા ત્યારે તેમણે ના પાડી. (૨૨/૧૦૯)

પ્રમાણ : મોટા સાધુની સમજણમાં તો મહારાજની મૂર્તિ વિના પ્રકૃતિપુરુષ સુધી ટૂંસા જ છે, પણ કાંઈ માલ જણાતો નથી. તમે એટલી ઘડી આવા સાધુનાં દર્શન ને વાતું મૂકીને શી કમાણી કરી ?

સમજૂતી : ભગવાન અને ભગવાનના સંતના સાનિધ્ય જેવું સુખ ક્યાંય નથી. તે સુખનું વર્ણન ન થઈ શકે તેવું છે. શાંતિ તો એક નારાયણના ચરણારવિંદમાં જ છે માટે શાશ્વત શાંતિ મેળવવા માટે ભગવાન અને ભગવાનના શરણમાં જવું જોઈએ.

૩. ‘ભગવાન તો મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય તો પણ તેના મહિમાને કોઈ પાર પામતા નથી.’- કારિ. ૮ (૨૯/૧૧૨)
પ્રમાણ : (૧) એવા જે મૂર્ખ છે ને મૂઢમતિ જીવ છે તે મનુષ્ય જેવા જાણે છે, પણ અનંત કોટિ જીવોને બ્રહ્મરૂપ કરીને અક્ષરધામમાં લઈ જાય એવા છે, એમ તેને જાણતા નથી, એ અજ્ઞાન છે. (૨) જેમ સમુદ્રમાં વહાણ ચાલ્યું જતું હોય તેને મોટા મચ્છ હોય તે જોઈને મનમાં એમ જાણે જે, આ આપણા જેવો મચ્છ છે તે ચાલ્યો જાય છે; પણ જેવું વહાણ છે ને સમુદ્ર તારે એવું છે ને લાખો-કરોડો રૂપિયાનો માલ લઈ જાય છે ને લાવે છે, તેને જાણી શકતો નથી.
સમજૂતી : ભગવાન જ્યારે પૃથ્વી ઉપર પધારે છે. ત્યારે મનુષ્ય જેવા થઈને રહે છે. પોતાના ઐશ્વર્ય અને સામર્થ્યની દાબીને વર્તે છે. પરંતુ તેમાં મનુષ્ય ભાવ ન લાવતાં જેમ છે તેમ મહિમા સમજી જીવ જોડી દેવો.
૪. ભાયાત્માનંદ સ્વામી ૧૧૬ વર્ષના થયા તોપણ શ્રીજીમહારાજ તેમને અક્ષરધામમાં તેડી ગયા ન હતા. (૧૨/૧૦૧-૧૦૨)

પ્રમાણ : મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણ્યા વિના અક્ષરધામમાં જવાય નહિ ને બ્રહ્મરૂપ થયા વિના મહારાજની સેવામાં રહેવાય નહિ. મહારાજ તો સર્વોપરી ને સર્વ અવતારના અવતારી, સર્વ કારણના કારણ છે. આજ તો સત્સંગમાં સાધુ, આચાર્ય, મંદિર ને મૂર્તિયું તે સર્વોપરી છે, તો મહારાજ સર્વોપરી હોય તેમાં શું કહેવું ?
સમજૂતી : મહારાજ પોતાના ભક્તની ઉપાસનાની સમજની કસર ટાળીને ચોખ્ખી ઉપાસના સમજાવીને જ અક્ષરધામમાં લઈ જાય છે. તે ન સમજાય તો તેવા પુરુષનો યોગ કરાવી આપે છે જેણે કરીને ચોખ્ખી ઉપાસના સમજાય.

❧ સમાપ્ત ❧